

Edgar Allan Poe

Konec 19. století a nástup moderního umění

Konec 19. století znamená pro lidstvo v civilizovaných zemích, tím rozumějme hlavně západní Evropu a USA, zásadní přerod. Jedná se o krizi kapitalismu a s tím související ztrátu konzervativních hodnot z předchozích období. Společnost se v honbě za ziskem dostala do problémů, neustále narůstala sociální diference, trhaly se morální a rodové vazby.

V tomto období se lidé radikalizovali, je zaznamenán vzestup nových politických stran a hnutí, převážně anarchistických, s nimiž sympatizovaly zejména mladé generace, pociťující odpor ke starším, kteří danou situaci zapříčinili.

Nastalé okolnosti ovlivnily i filosofii a umění. Roztěkané lidstvo zběsile střídalo umělecké styly a zoufale hledalo nějaké ukotvení. Rodí se symbolismus a impresionismus, dále se ale rozvíjí i již existující realismus a naturalismus.

Symbolismus

Jak jsem se už zmínil, na konci 19. století vznikl symbolismus. Ten reagoval na realismus a naturalismus, jež byly v opozici k nově přijímaným duchovním hodnotám. Manifest symbolismu byl napsán roku 1886 básníkem Jeanem Moréasem: „...*předmět se nepovažuje za předmět o sobě, ale spíše za znak nějaké ideje, jehož prostřednictvím může být vyjádřena.*“¹

¹ 4. bod manifestu symbolismu, převzato z: PROKOP, Vladimír. Literatura 19. a počátku 20. století : Od romantiků po buřiče. Sokolov : O.K.-Soft, 2002. Konec století v literatuře aneb Moderní umění nastupuje, s. 56-60.

Edgar Allan Poe

Edgar Allan Poe, americký básník, spisovatel, editor a literární kritik, patří mezi zakladatele krátké povídky, hororu i detektivky. Za svého života byl často odsuzován a zatracován, jelikož vyvolával jako mnoho mladých lidí, hledajících v těžké době své místo ve světě, rozporuplné reakce a pozdvižení.

Již Poeův původ mohl předurčovat dramatický život. Narodil se v rodině kočovných herců v Bostonu v Massachusetts 19. 1. 1809. Jeho otcem byl alkoholik, který rodinu záhy opustil, nedlouho poté malému chlapci zemřela i matka a stal se ve dvou letech sirotkem. Po tomto nešťastném vývoji událostí se hoča ujali John a Frances Allanovi z Richmondu ve Virginii. John Allan byl obchodníkem, proto mohl mladík navštěvovat gymnázium v Irvine ve Skotsku a později Jeffersonovu univerzitu v Charlottesville ve Virginii. Jeho zdánlivé štěstí v neštěstí však nemělo dlouhé trvání. Po neshodách s otčím opustil po semestru univerzitu a pod falešným jménem narukoval do armády. Krátkou dobu pobýval i na známé vojenské akademii West Point, ale jako vzorový buřič a dekadent² byl roku 1831 z armády vyloučen pro nekázeň a ocitl se téměř bez finančních prostředků.

Jeho další působení je spjato s Baltimorem, kam se uchýlil ke své tetě Marii Clemm. Zde se rozhodl pro dráhu spisovatele na plný úvazek. V tomto období nebyl začátečníkem, protože měl už nějaká ta díla za sebou. Slavným se stal hlavně díky své básni Havran, kterou vydal roku 1845. Havran se stal záhy nejpopulárnější básní v USA, úryvek:

*"...Proroku," díím, "mene tekeli, ať jsi pták anebo z pekel,
synu podsvětí, a přece, proroku, pojď hádat mně -
statečně, byť opuštěný žiji zaklet v této zemi,
dům mám hrůzou obklíčený, zda tvá věštba uhádne,
zdali najdu balzám v smrti, zda tvá věštba uhádne" -
havran dí: "Už víckrát ne."*

*"Proroku," díím, "mene tekeli, ať jsi pták anebo z pekel,
při nebi, jež nad námi je, při Bohu, jenž leká mne,
rci té duši, jež žal tají, zdali aspoň jednou v ráji
tu, již svatí nazývají Lenora, kdy přivine,
jasnou dívku Lenoru, kdy v náruči své přivine" -
havran dí: "Už víckrát ne..."¹³*

² Dekadence je životní pocit období konce 19. stol. a znamená úpadek. Dekadence v literatuře byla zaměřena proti literárnímu klasicismu, racionalismu a víře v pokrok, v 19. století se dekadence stala módou. Převzato z: Dekadence. In Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 24. 10. 2005, last modified on 22. 9. 2010 [cit. 2010-09-25]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Dekadence>>.

³ Úryvek z básně Havran, Poe, Edgar Allan, 1809-1849. Havran : šestnáct českých překladů. Edgar Allan Poe ; [Zprac. R. Havel ; Přípr. A. Bejblík]. 2. vyd. Praha : Odeon, 1990. 224 s. (Český překlad ; sv. 14).

Krásu těchto veršů spočívá v přítomné hrůze a smutku, smrt spojená s krásou, truchlící milenec nad smrtí mladé ženy. Důležitý je i krátký refrém – v originále *nevermore*. Ten lze snadno obměňovat a opakovat. Při tvorbě se jistě inspiroval vlastním osudem, neboť roku 1942 na tuberkulózu zemřela jeho mladá manželka Virginia⁴, již si vzal roku 1936.

Edgar Allan Poe byl zaměstnán na pozici redaktora v mnoha časopisech. Byl vynikajícím novinářem, přesto ho ale po čase vždy vyhodili. Jeho finanční situace byla tedy docela mizivá, třebaže povídky budily zaslouženou pozornost.

V češtině byla vydána díla:

- Dobrodružství A.G.Pyma a jiné povídky, vydal Melantrich Praha roku 1929
- Zrádné srdce: Výbor z díla, 1959
- Vraždy v ulici Morgue a jiné povídky, 1964
- Předčasný pohřeb a jiné povídky, 1970
- Jáma a kyvadlo a jiné povídky, 1978
- Zlatý Skarabeus - devatero podivuhodných příběhů 1979
- Havran - šestnáct českých překladů
- Bludná planeta, 1991
- Krajina stínů, 1998
- Démon zvrácenosti: Detektivní a jiné senzační příběhy, 1999
- Na slovíčko s mumii: Grotosky a jiné směšné příběhy, 1999
- Černý kocour a jiné hororové povídky, 2007
- Edgar. 9 povídek E. A. Poe, 2008

Z rozsáhlého díla uvedu ještě eseje:

- Filosofie básnické skladby (The Philosophy of Composition - 1846)
- Eureka: Esej o hmotném a duchovním vesmíru (Eureka: A Prose Poem - 1848)

Edgar Allan Poe se po mnoha ranách osudu, z nichž připomeňme krušné dětství provázené smrtí rodičů, neshody s otcem, neúspěšnou vojenskou kariéru, smrt ženy a finanční neúspěchy, vrhl do víru alkoholového a drogového opojení. Alkoholismus se u Poa stále stupňoval a on přestal dbát na svůj zevnějšek. Alkohol a drogy ho nakonec zahubily. Byl nalezen opilý, upadl do kómatu a nakonec zemřel 7. 10. 1849 na překrvení mozku v nemocnici v Baltimoru.

⁴ Virginia Eliza Clemm Poe, dcera Marie Clemm, byla sestřenicí a později manželkou Edgara Allana Poa, čerpáno z:
Virginia Eliza Clemm Poe. In Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 14 November 2005, last modified on 20 September 2010 [cit. 2010-09-25]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Virginia_Eliza_Clemm_Poe>.

Přírodní vědy a Edgar Allan Poe

Ač se to může zdát neuvěřitelné, tak se Edgar Allan Poe věnoval i fyzice a kryptografii, právě k nim se nyní upře naše pozornost. Tyto obory nebyly zmíněny v chronologickém přehledu autorova života, jelikož netvořily hlavní náplň jeho tvorby, budou však představovat důležitou součást mého textu.

Prvně se podíváme na fyziku. Edgar Allan Poe se zabýval Vesmírem a jeho vznikem. Roku 1848 napsal dílo *Eureka: A Prose Poem*, jež předjímalo Teorii velkého třesku. Toto fyzikální dílo nebylo přímo vědecké, ale spíše intuitivní. Myšlenky v něm jsou sice pravdivé, ale dílo je plné vědeckých chyb.

Dalším oborem z přírodních věd, jímž se Poe zabýval, byla kryptografie. Ze silného vlivu symbolismu na tehdejší společnost, objevujícího se i v jeho díle, je možno odvodit autorovu zálibu v šifrách. Své šifrovací schopnosti Poe uplatňoval ve filadelfském časopise *Alexander's Weekly* (Express). Následně vydal svou esej *A Few Words on Secret Writing*. Svůj zájem poté uplatnil v díle *Zlatý brouk*⁵ (*The Gold-Bug*), kde jsou šifry přímo součástí příběhu.

Zlatý brouk je povídka psaná *ich formou*⁶, autor zde hovoří o dobrodružství s panem Williamem Legrandem, svým zchudlým přítelem. William Poea jednou povolal do svého bydliště, na opuštěný ostrov na atlantickém pobřeží. Důvodem návštěvy měl být přítelův objev, nový druh hmyzu. William Zlatého brouka nejdříve Edgarovi nakreslil na papír, ten však v kresbě viděl lebku. Po vrácení útržku, na němž byl objev zakreslen a jeho prohlédnutí autorem, se William zarazil a kresbu schoval.

Po delší době byl náhle autor navštíven Jupiterem, sluhou svého chudého přítele. Jupiter byl velmi rozrušen a žádal na autorovi urychlenou návštěvu svého pána. Ukázalo se, že William je posedlý Zlatým broukem, který ho má dovést k bohatství. Po nočním hledání spojeném s pověřivostí Jupitera, která by mohla naplnit čtenáře této povídky veselou náladou, se skutečně podařilo nalézt truhlici zlata.

První část povídky poutavě popisuje právě ono zmíněné hledání, okořeněné humornými scénami Jupitera a psychickými stavy Williama Legrada. V další části se příběh mění ve vyprávění Williama. Ten autorovi sděluje, jak došel k závěru, že Zlatý brouk je klíčem k pokladu.

⁵ Někdy také Zlatý skarabeus, jedná se o povídku z roku 1943, mysteriózní příběh o pokladu, vítězí v něm logika a lidská vynalézavost.

⁶ Termín z literární vědy, vyjadřuje 1. osobu čísla jednotného, příběh by tak měl dostat realističtější nádech; autor = vypravěč, čerpáno z:

Ich-forma. In Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 7. 10. 2005, last modified on 11. 3. 2008 [cit. 2010-09-25]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ich-forma>>.

„Jistě si pamatujete na ten večer“, řekl, „když jsem vám dal do ruky onen neumělý náčrtek chrobáka. Také si vzpomínáte, jak jsem se na vás rozzlobil, když jste neustále tvrdil, že se má kresba podobá umrlčí hlavě. Když jste to řekl poprvé, myslel jsem, že žertujete, pak se mi ale vybavily zvláštní skvrny na hřbetě mého hmyzu a v duchu jsem připouštěl, že vaše poznámka má jisté opodstatnění. Ale velmi mě popouzelo, jak jste se posmíval mým kreslířským schopnostem – bývám totiž pokládán za slušného malíře -, a proto když jste mi vrátil útržek pergamenu, už jsem ho chtěl vztekle zmačkat a hodit do ohně.“

„Ten kousek papíru myslíte,“ řekl jsem.

„Ne. Vypadal úplně jako papír a také jsem si to zprvu myslel – když jsem ale na něm začal kreslit, hned jsem zjistil, že je to kus tenounkého pergamenu. Jak si vzpomínáte, byl velmi špinavý. Nuže, když jsem ho vlastně už muchlal, letmo jsem mrkl na kresbu, kterou jste si tak prohlížel, a dovedete si představit, jak ve mně hrklo, když jsem skutečně viděl podobu umrlčí hlavy tam, kde jsem nakreslil – aspoň se mi to zdálo – brouka.“⁷

William Legrand se dovtípil, že pergamen byl vystaven tepelnému žáru ohniště, které vyjevilo na jeho druhé straně kresbu neviditelným inkoustem⁸. Dále si uvědomil, že se pergameny často užívaly pro svou trvanlivost k uchování důležitého sdělení. Jak se však k Legrandovi dostal tento pergamen? V povídce je popsána scéna, jak William s Jupiterem loví zmíněného brouka. Toho našli u vraku lodi, a jelikož brouk kousal, narychlo ho zabalili do nalezeného papírku. Později na tuto skutečnost zapomněl vlivem senzačnosti uvedeného hmyzu. Na další okolnosti nálezů si pak Legrand vzpomíná a více je rozebírá.

Pergamen je dále zahříván a zkoumán – z nálezů William odvozuje, že by se mohlo jednat o plánek k pokladu kapitána Kidda. Na pergamenu objevil kresbu kůzle a „kid“ je anglický výraz pro kůzle. Kůzle ve spojení s již zmiňovanou lebkou tedy mohlo symbolizovat kapitána Kidda. Text dále obsahuje směsici podivných symbolů:

⁷ POE, Edgar Allan. Jáma a kyvadlo a jiné povídky. Edgar Allan Poe ; [ilustroval Adolf Born ; přeložil Josef Schwarz]. Vyd. v Odeonu 3. Praha : Odeon, 1987. Zlatý brouk, s. 74-106.

⁸ Čtenáře tohoto textu nelze ochudit o složení neviditelného inkoustu podle Poa: William Legrang autorovi v povídce sděluje, že chemické přípravky, kterými se dá psát na papír nebo jemný pergamen a kdy se písmo následně zjeví po vystavení žáru, opravdu existují. Podle Legranga se jedná o saflor rozpuštěný v lučavce královské a rozředěný čtyřmi díly vody, tím vznikne zelený inkoust. Dále ryzí kobalt rozpuštěný v kyselině dusičné dává červený inkoust. Zmíněné barvy po krátké době zmizí a objeví se po zahřátí. Čerpáno z: POE, Edgar Allan. Jáma a kyvadlo ..., s. 74-106.

53≠≠†305))6*;4826)4≠.)4≠);806*;48†8π60))85;1≠(;:≠*8†83(88)
 5*†;46(;88*96*?;8)*≠(;485);5*†2:≠(;4956*2(5*-
 4)8π8*;4069285);)6†8)4≠≠;1(≠9;48081;8:8≠1;48†85;4)485†528
 806*81(≠9;48;(88;4(≠?34;48)4≠;161;:188;≠?;⁹

Ve Zlatém broukovi William dále popisuje autorovi, jak postupoval při řešení šifry. Následuje delší citace, popis nebyl parafrázován pro zachování autentičnosti onoho návodu:

„Nejdřív jsem si položil otázku – to platí ostatně pro všechny případy tajného písma -, v jaké řeči je ta šifra, protože zpravidla řešení zvláště u těch jednodušších šifer, se řídí a také mění podle různých jazykových zvláštností. Obvykle nezbývá nic jiného než vyzkoušet (podle určité pravděpodobnosti) všechny jazyky, které luštitel ovládá, dokud nepřijde na ten pravý. Ale u šifry, kterou tu máme před sebou, tahle potíž odpadla díky podpisu. Slovní hříčka Kidd se dá uplatnit jen v angličtině. Nebýt toho, byl bych začal španělštinou nebo franštinou jakožto jazyky, v kterých by pirát od jihoamerických břehů nejspíš psal takové tajemství. Ale takhle jsem předpokládal, že kryptogram je anglický.

Všimněte si, že mezi slovy nejsou žádné mezery. Kdyby tam byly, byl by to úkol poměrně snadný. V tom případě bych začal porovnáváním a rozbořem kratších slov. (...) Zjistil jsem, která písmena jsou v šifře obsažena nejčastěji a která nejméně. Sečetl jsem všechna a sestavil jsem si takovouhle tabulku:¹⁰

Znak	Počet
8	33
;	26
4	19
≠ a)	16
*	13
5	12
6	11
1 a †	8
0	6
9 a 2	5
: a 3	4
?	3
π	2
- a .	1

Dle Willyho lze v angličtině nejčastěji narazit na e, pak a o i d h n r s t u y c f g l m w g k p q x z. V šifře ve Zlatém broukovi převládá znak 8, jenž bývá zdvojen. Jak si můžete povšimnout, v angličtině

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž.

se e vyskytuje často rovněž zdvojeně. Nejčastějším slovem je určitý člen *The* a v šifře William Legrand objevil sedm shluků znaků ;48, kterým připsal význam tohoto členu, z toho lze vyvodit, co jednotlivé znaky znamenají.

Autor čtenáři nastíní způsob luštění dané šifry a postupně jsou mu odhalena jednotlivá písmena:

5 = a
 † = d
 8 = e
 3 = g
 4 = h
 = i
 * = n
 ≠ = o
 (= r
 ; = t

„A good glass in the bishop's hostel in the devil's seat forty-one degrees and thirteen minutes northeast and by north main branch seventh limb east side shoot from the left eye of the death's-head a bee line from the tree through the shot fifty feet out.

*Tedy: dobré sklo v biskupově dvoře v čertově sedle jedenačtyřicet stupňů severovýchodně a severně hlavní větev sedmá odnož východně střel z levého oka umrlčí hlavy přímo od stromu skrz trefu padesát stop ven.*¹¹

Z šifry William Legrand odvodil, že má vyšplhat na jistou skálu, z níž se podívá určitým směrem dalekohledem. V daném místě spatřil na stromě lebku. Poté zavolał svého přítele, autora, aby se spolu a s černým sluhou vydali hledat poklad. Na stromě byla skutečně nalezena lebka. Skrze její levé oko pustili na zem Zlatého brouka, který ukazoval směr přímky znázorňující polohu pokladu.

Povídka Zlatý brouk je nejznámějším dílem Edgara Allana Poea, v němž se šifra stala přímo těžištěm příběhu. My se však nyní vrátíme k dílu *A Few Words on Secret Writing*¹², eseji, kde nám autor nejdříve předkládá několik postřehů z historie šifrování a zvažuje důvody, proč se lidé k tomuto tajnůstkářství vůbec uchýlovali. Následně charakterizuje různé typy šifer a navrhuje způsob jejich rozlomení. Edgar Allan Poe, i přes období, v němž žil, věřil ve schopnosti člověka, proto se také domníval, že pokud je člověkem vymyšlena nějaká šifra, lze ji také rozbít.

¹¹ Tamtéž.

¹² V tomto díle se můžete začíst zde:

http://en.wikisource.org/wiki/A_Few_Words_on_Secret_Writing

Obrazové přílohy

Edgar Allan Poe, portrét¹³



Virginia Eliza Clemm Poe¹⁴



¹³ Edgar Allan Poe. In Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 10. 9. 2003, last modified on 23. 9. 2010 [cit. 2010-09-25]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Edgar_Allan_Poe>.

¹⁴ tamtéž

Literatura

A Few Words on Secret Writing, 25. září 2010 dostupné na:

http://en.wikisource.org/wiki/A_Few_Words_on_Secret_Writing

BAUER, Alois. Čeština na dlani : Přehled světové a české literatury/český jazyk. Vyd. 2. Olomouc : Rubico, 2005. Literatura na přelomu 19. a 20. století, s. 111-143. ISBN 80-7346-042-4.

Dekadence. In Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 24. 10. 2005, last modified on 22. 9. 2010 [cit. 2010-09-25]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Dekadence>>.

Edgar Allan Poe. In Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 26 September 2001, last modified on 25 September 2010 [cit. 2010-09-25]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Edgar_Allan_Poe>.

Edgar Allan Poe. In Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 10. 9. 2003, last modified on 23. 9. 2010 [cit. 2010-09-25]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Edgar_Allan_Poe>.

HAŠKOVEC, Vít; MÜLLER, Ondřej. Galerie géníů aneb kdo byl kdo : Věda, filozofie, umění. Praha : Albatros, 1999. Edgar Allan Poe, s. 154. ISBN 80-00-00763-0.

Ich-forma. In Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 7. 10. 2005, last modified on 11. 3. 2008 [cit. 2010-09-25]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ich-forma>>.

POE, Edgar Allan. Havran : šestnáct českých překladů. Edgar Allan Poe ; 2. vyd. Praha : Odeon, 1990. 224 s. (Český překlad ; sv. 14).

POE, Edgar Allan. Jáma a kyvadlo a jiné povídky. Edgar Allan Poe ; [ilustroval Adolf Born ; přeložil Josef Schwarz]. Vyd. v Odeonu 3. Praha : Odeon, 1987. Zlatý brouk, s. 74-106.

PROKOP, Vladimír. Literatura 19. a počátku 20. století : Od romantiků po buřiče. Sokolov : O.K.-Soft, 2002. Konec století v literatuře aneb Moderní umění nastupuje, s. 56-60.

Virginia Eliza Clemm Poe. In Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 14 November 2005, last modified on 20 September 2010 [cit. 2010-09-25]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Virginia_Eliza_Clemm_Poe>.